

Nieuw Proza Prijs 1989-2016

Terugblik

Voor de liefhebbers en beoefenaars van het korte verhaal organiseerde de Culturele Raad van Tegelen sinds 1989 een landelijke literaire prijsvraag. Vanaf het begin is de prijs, die in 2016 voor de 25e keer werd toegekend, bedoeld geweest om het werk van een beginnend schrijver onder de aandacht te brengen.

De winnaars kregen de prijs, omdat ze in het jaar dat voorafging aan de toekenning ervan, in een literair tijdschrift in Nederland of Vlaanderen een opmerkelijk kort verhaal hadden gepubliceerd zonder in de jaren daarvoor verhalend proza in boekvorm te hebben gepubliceerd.

Tot 2002 was de *Rabobank Lenteprijs voor Literatuur*, zoals de prijs aanvankelijk heette, een onderdeel van de Noordlimburgse Boekenmanifestatie, vanaf 2004 maakte hij deel uit van de *Manifestatie Steyl Cultureel*. In dat jaar en ook in 2005 is de prijs, omgedoopt in *Nieuw Proza Prijs*, toegekend met steun van het Nederlandse Productie- en Vertalingenfonds. Dat de prijs mede bedoeld is om het belang van de literaire tijdschriften te onderstrepen, was een belangrijk argument voor deze steun. Sinds 2007 staat hij op zichzelf en heet hij officieel Nieuw Proza Prijs Venlo.

Een nieuwe lente en een nieuw geluid

De naam van de prijs is in 1989 mede tot stand gekomen na raadpleging van het overzichtswerk *Nederlandse Literaire prijzen 1880-1985*. Daarin kan men vinden dat in 1941 en 1942 de *Aanmoedigingsprijs* heeft bestaan, ingesteld door het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten. Een foute prijs. Daarna heeft nog een *Aanmoedigingsprijs voor beginnende letterkundigen* bestaan, alleen in het jaar 1963, een aangelegenheid van de Culturele Raad van Overijssel. Ook is de naam *Debuutprijs* overwogen, evenals *Debutantenprijs*, nog zo gek niet, want zulke namen bevatte het dikke overzichtswerk niet.

Er kwam een heel andere oplossing: de *Lenteprijs*. Ooit was er een *Mei-prijs*, die twee keer is uitgereikt, in 1932 en 1934, respectievelijk aan Theun de Vries en A. den Doolaard. “Toevallig is 1989 het jaar van het eeuwfeest van de Mei van Gorter. Misschien is het voor het grote publiek wel aardig te vernemen, dat er onder het motto “een nieuwe lente en een nieuw geluid” een Lente-prijs is toegekend voor een verhaal van een debutant in een tijdschrift”, aldus een suggestie in de correspondentie rond de instelling van de prijs. Het is langs deze weg geweest dat kort voor de Boekenweek van 1989 de prijs aan zijn naam kwam. Het eraan verbonden bedrag van 2500 gulden was beschikbaar gesteld door de Rabobank. De eerste die dit in ontvangst mocht nemen was Rita Demeester, niet voor “een oud verhaal” zoals in het begin van Gorters Mei, maar voor een nieuw geluid: ‘In het spoor van Jim Morrison’.

Literaire tijdschriften als bron

Ter verwerving van de debuutverhalen werd elk jaar aan de redacties van literaire tijdschriften gevraagd zelf twee verhalen te kiezen uit een jaargang en deze in te dienen. Als kiezen te lastig was, mochten meer verhalen worden ingestuurd. Tijdschriften kwamen en gingen. Redactiewisselingen maakten de regelmaat van de inzendingen er soms niet beter op. Gaandeweg is de jury zelf op aanvullend onderzoek uitgegaan in de tijdschriftbestanden van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en de universiteitsbibliotheek van Nijmegen. Het te beoordelen bestand bleef daardoor representatief.

In weerwil van regelmatig opduikende pessimistische geluiden in de pers over de bestaanszekerheid of het bestaansrecht van literaire tijdschriften is in al die jaren de organisatie en de jury niets gebleken van een teruggang. Niet in kwaliteit, evenmin in kwantiteit: twaalf deelnemende tijdschriften in 1989, zeventien in 2015. In 1989 dongen vijftientig debuutverhalen mee, in 2014 liefst achtenzestig. Het hoogste aantal tijdschriften werd bereikt in 2011 én 2015: zeventien. Winnaars waren respectievelijk Ineke Riem met het verhaal ‘Ik ben er nog’, verschenen in *De Gids*, en Gerda Blees met ‘Zomerkroos’ in *Tirade*.

Invloed op de kwaliteit van de inzendingen hebben aantallen niet gehad. Het laagste aantal werd gescoord in 1994: negen tijdschriften. Uit *De Tweede Ronde*, kwam toen als winnend verhaal tevoorschijn 'Tina' van Arnon Grunberg. Voor Arthur Japins 'Onder Londen en Magonia' in *Maatstaf* restte een eervolle vermelding. Korter dan in 1994 heeft een juryvergadering nooit geduurd. Een fragment uit het juryrapport sierde de achterkant van Grunbergs debuut in boekvorm, *Blauwe Maandagen*. "De voortekenen waren gunstig geweest. Kort daarvoor had Grunberg de Rabobank Lenteprijs ontvangen voor het beste tijdschriftverhaal", schrijft zijn uitgever Vic van de Reijt in 2014 in Grunbergs jubileumboek. Andere winnaars en uitgevers hebben deze publicitaire combinatie eveneens toegepast, bij voorbeeld Jacques Hendriks en uitgeverij L.J. Veen in 1999 met de verhalenbundel *De Geheime Dwarsskijker*, met het openingsverhaal 'Oceaan van kou', het winnende verhaal in 1995, afkomstig uit *Tirade*.

Een spin in het web

Naar aanleiding van onheilsberichten over de teloorgang van het literaire tijdschrift, kon de jury in 1996 met een gerust hart een tegengeluid laten horen: "Met de dood van het literaire tijdschrift zoals onlangs het weekblad *HP/De Tijd* aankondigde, zal het [gezien 35 debuutverhalen in 14 literaire tijdschriften] zo'n vaart niet lopen. Want in welke krant verschijnen nieuwe gedichten? Of diepgravende essays? Hoeveel plaats is er in de krant voor verhalen van gevestigde auteurs of veelbelovend werk van debutanten?" De veelbelovende debutante die in 1996 haar verhaal 'Begeerte' in *De Tweede Ronde* zag bekroond, was Manon Uphoff.

Met enige vasthoudendheid is het juryrapport melding blijven maken van de veerkracht en de blijvende betekenis van literaire tijdschriften. In 2002 wordt dit type periodieken voor de afwisseling vergeleken met "een spinnenweb waarin vele kleine insecten terechtkomen maar van tijd tot tijd ook grote vliegen. Elk jaar weer blijken in de toonaangevende literaire tijdschriften in Nederland en Vlaanderen zo'n twintig, dertig verhalen te vinden van auteurs die nog niet eerder in boekvorm publiceerden. In dit literaire web signaleert de jury jaarlijks de betere vangsten."

Kweekvijvers

Een heel ander beeld wordt gebruikt in 2004, terwijl nu ook het genre van het korte verhaal wat meer reflectie mee gaat krijgen: "Literaire tijdschriften zijn een kweekvijver voor nieuw talent. Het is al vaak gezegd, maar daarom nog niet minder waar. Hier begint in de regel de carrière van een dichter, romancier of essayist. Ook de schrijvers van korte verhalen kunnen zich hier oefenen. Zo publiceerden Arnon Grunberg en Manon Uphoff hun eerste verhalen in *De Tweede Ronde*, Rascha Peper in *Hollands Maandblad* en Erwin Mortier in *De Gids*. Op dit terrein verdienen twee initiatieven van *De Gids* bijzondere belangstelling. In juli-augustus 2003 werd een dubbelnummer gevuld met *Twintig Verhalen* van gevestigde én beginnende auteurs: "Jeugdherinneringen, overpeinzingen, sprookjes, reisimpressies, verhalen met en zonder plot, over heimelijke wensen, over grote verlangens en onvermogen, over leegte en gekte, elk verhaal, hoe fantastisch, bizar of grotesk ook, biedt de lezer een scherper zicht op de werkelijkheid." Aldus de redactie van *De Gids*, die in december 2003 nog eens een verhalennummer samenstelde, ditmaal geheel gewijd aan talent onder de dertig en getiteld *Verhalen van Studenten*." Onder die verhalen was 'Project 658' van Bianca Boer, winnares van de Nieuw Proza Prijs 2004.

Het korte verhaal

De juryrapporten zijn nooit langer geweest dan één A-4'tje. Ook in de latere jaren is de korte reflectie gebleven, afwisselend werd de aandacht gevestigd op het genre van het korte verhaal of de situatie in de tijdschriftenwereld. Het rapport van 2009: "De literatuur kent vele genres. Door de tijd heen wisselen ze elkaar af in populariteit. "Het korte verhaal is een genre op zich, dat perfect past bij onze hectische tijden", schreef *De Standaard* aan het begin van 2009. "Nochtans stelt het genre geen milde eisen aan een schrijver. Er is geen tijd te verluimelen; je moet plaats, personage, tijd en handeling trefzeker kiezen en in enkele paragrafen schetsen." Of zoals een trendgevoelige journaliste onlangs opmerkte, terwijl ze een slanke bundel uit haar hippe handtas opdiepte: "Heerlijk toch, een kwartiertje lezen en je bent in een andere wereld geweest." 'Kranten' van Maartje Wortel is zo'n pakkend verhaal. Het verscheen in *Passionate* en werd in 2009 bekroond.

De opkomst van internet

Toen de *Nieuw Proza Prijs* twintig jaar bestond en in diezelfde periode het internet zich had ontwikkeld tot een algemeen bekend en gebruikt medium, werd het tijd voor de organisatie om ook daarover het licht te laten schijnen. Vandaar in 2010 deze woorden: “Literaire tijdschriften vormen een geheel eigen genre tussen boeken en kranten. Ondanks de bijna oneindig geworden publicatieruimte van het internet, blijven er steeds weer verhalen, gedichten en essays verschijnen op papier. Sinds 1989 is het aantal debuutverhalen in literaire tijdschriften niet verminderd. Nog steeds publiceren per jaar tussen de veertig en vijftig nieuwe auteurs hun eerste verhaal. Ze weten dat de selectie streng is. Publicatie ervaren ze als een eervol podium en als een stimulans. Een literair tijdschrift is in de verste verte niet te vergelijken met de stortplaats die internet vaak is. Wel kan internet, zoals de uitgevers en redacties zich terdege bewust zijn, de lezer leiden naar de papieren uitgave.”

Handelen naar omstandigheden was geboden, zoals ook de toon is in het rapport van 2011, waarin staat dat literaire tijdschriften een uitstekend podium zijn voor verhalenschrijvers: “Anders dan vroeger vinden lezers de nieuwe verhalen niet meer overal verspreid, maar geconcentreerd in een klein aantal grotere tijdschriften in Nederland en Vlaanderen: *De Brakke Hond*, *Hollands Maandblad*, *Tirade*, *Passionate* en *Lava*. Het voormalige kwartaaltijdschrift *De Tweede Ronde* legt zich vanaf 2010 zelfs uitsluitend toe op het genre en heet sindsdien *Kort Verhaal*.”

Het rapport van 2012 borduurt voort op deze toespitsing: “Het korte verhaal kent uiteenlopende vormen. Soms benadert een verhaal de omvang van een novelle, soms is het niet langer dan een bladzijde of nog korter, denk aan de zkv's van A.L. Snijders. Journalistiek zien we vermengd worden met fictie, proza lijkt soms op poëzie. Wisselend is ook de populariteit van het genre door de tijd heen. Onlangs adverteerde De Slegte speciaal met korte verhalen, met onder meer deze wervende uitspraak van Joost Zwagerman: “Zie een roman als een taart en het korte verhaal als een lekkere punt daarvan.” In 2012 smaakten de lezers het genoeg van deze lekkere punt in de vorm van het bekroonde verhaal van Mirjam Bonting, ‘Volgens de regels’, gepubliceerd in *De Gids*.

Ook in 2013 behoeft men zich over het literaire tijdschrift geen al te grote zorgen te maken: “Of ze gaan met hun tijd mee, bij voorbeeld *De Gids* die tegenwoordig samenwerkt met *De Groene Amsterdammer*, of ze hebben hun tijd gehad en stoppen ermee zoals *Lava* en *Bunker Hill*, twee tijdschriften die winnaars van de *Nieuw Proza Prijs* hebben opgeleverd. In hun plaats verschijnen er splinternieuwe zoals *Kluger Hans* en *Das Magazin*, die anders dan de naam suggereert, toch heuse Nederlandse tijdschriften zijn. Als genre is het literaire tijdschrift nog altijd een traditie met toekomst.” Het winnende verhaal van 2013 kwam uit het nieuwe tijdschrift *Extaze*, ‘Beste reiziger’ van Annette van 't Hull.

Kraamkliniek

Nog weer andere metaforen voor het zo ten onrechte telkens weer ter discussie staande literaire tijdschrift komen ter tafel in 2014: “Anders dan het literair-historische tijdschrift *Zacht Lawijd* in 2013 suggereerde met een bijzondere aflevering getiteld ‘Kerkhof van verdwenen tijdschriften’ is er nog altijd sprake van literaire tijdschriften als een kraamkliniek voor talenten. De jury kon putten uit meer dan genoeg tijdschriften in Nederland en Vlaanderen, langer bestaande zoals *Deus ex Machina* en korter bestaande zoals *Extaze*, enkele digitale zoals *Passionate* en kameleon-achtige herverschijningen in de vorm van bij voorbeeld halfjaarboek zoals *De Revisor* of als bijlage bij dag- of weekblad zoals *De Gids* bij *De Groene Amsterdammer*. De hooggeleerde kreet van een hoogleraar in 1994, dat binnen twintig jaar de literaire tijdschriften zouden zijn verdwenen en nog hooguit zouden verschijnen per fax of per computer, blijkt allesbehalve profetisch te zijn geweest.”

Breda, stad van conspiratie

Een jury moet ergens ongestoord kunnen vergaderen. Voor een jury waarvan de secretaris uit de regio van Venlo komt, de voorzitter uit die van Nijmegen, het Vlaamse jurylid uit die van Antwerpen of Brussel en het andere uit de Randstad, is Breda een ideale stad voor de afspraak. De stad van het turfchip is altijd de plaats van de jurybijeenkomst gebleven. Jaarlijks kwam een vrachtje verhalen

binnengevaren en na zes jaar waren daar zoveel goede verhalen bij, dat De Geus in 1995 de deuren van het Bredase uitgevershuis open zette voor een fraaie bundeling onder de naam *Nieuwe Maatjes*. In de begintijd is er ook meer dan eens vergaderd ten huize van De Geus. Willem Kurstjens deed vertaalwerk voor deze uitgeverij, die bovendien interesse toonde voor nieuwe auteurs. Frank Adam bij voorbeeld, winnaar in 1992 met ‘De knikker van de Pelikaan’ in *Dietsche Warande & Belfort*, zag twee van zijn vroegste werken daar verschijnen.

Later werd vergaderd in een restaurant of hotel, waarvan het ene achterzaaltje wat carnivalesker was dan het andere. Vermeldenswaard is een Portugees restaurant, waar de jury enkele keren na afloop van de juryvergadering nog even bijeen is geweest. Toen dit een keer niet mogelijk was wegens een reeds begonnen, besloten optreden van een fado-zangeres werden zij, herkend als jaarlijkse bezoekers, tot hun muzikale vreugde alsnog met een blij gezicht door de eigenaar toegelaten.

Een nog mooiere vergaderlocatie werd uiteindelijk geboden door een behulpzame tante van de secretaris, een rustend katechiste, wonend in een fraai Bredaas hofje. Onvergetelijk zijn de woorden waarmee zij de juryleden bij aankomst meer dan eens heeft begroet: "en hebben jullie je huiswerk weer goed gedaan?"

De samenstelling van de jury is steeds bepaald gebleven door verdeling over Nederland en Vlaanderen en door de relatie met literaire kritiek en onderzoek. Hiermee was een breed overzicht gewaarborgd. Door de strikte beperking tot het genre van het korte verhaal bleven de beoordelingscriteria voor de kwaliteiten van een tekst eenduidig. Een voorbeeld daarvan is het rapport uit 2000, waarin de jury constateert, “dat de belangrijkste tijdschriften uit Nederland en Vlaanderen vertegenwoordigd waren en dat er evenals vorig jaar sprake was van een groot aantal goede verhalen. Enerzijds bleken er vrij veel extreem korte verhalen te zijn, anderzijds vertoonden nogal wat verhalen een opvallend retorische stijl. Mede doordat nu eens voor een klassieke dan weer voor een experimentele vormgeving was gekozen, was de stilistische variatie groot.” De winnaar in dit jaar was Erwin Mortier, met ‘Groeten uit Nieuwvliet’.

Groeiende zichtbaarheid

Op zichzelf is een debuutverhaal commercieel niet interessant. Er mogen over een winnaar dan wel berichten in de pers verschijnen, maar als een verhaal niet in de winkel ligt, wordt er ook niet naar gevraagd. De verschijning van *Nieuwe Maatjes* in 1996 was een markant punt in de geschiedenis van de prijs. Negentien verhalen werden daarmee blijvend bereikbaar: zes winnende verhalen, dertien eervolle vermeldingen.

De jubileumuitgave in 2016, opnieuw een initiatief van de Culturele Raad in Tegelen en ditmaal opgepakt door De Bezige Bij, is opnieuw zo’n belangrijk punt. De verschillen ten aanzien van *Nieuwe Maatjes* zijn groot: de digitale uitvoering en een verzameling van uitsluitend bekroonde verhalen. Voor de 26 beste debuutverhalen uit de jaren 1989-2016 betekent dit een blijvend landelijk bereik (en daarbuiten). Ondersteund met informatieve en biografische toelichtingen per verhaal en auteur. Een kleine prijs in 1989, met grote gevolgen tot in 2016.

Tot besluit

Uit mijn middelbare schooltijd, in de jaren vijftig, herinner ik me hoe de leraar Nederlands ons in de vijfde klas op dinsdagmiddagen soms voorlas uit een pas door hem aangeschaft boek. Het begin van *De Straat* van Ina Boudier Bakker, een heruitgave van een boekje uit 1924, is mij daardoor altijd bijgebleven: *Onder de grauwe wijde hemel lag in de stille najaarsdag de Straat - de hoofdstraat van het kleine vergeten stadje, in zijn vereenzaming achter de uiterwaarden van de grote rivier*. Zoiets smaakte naar meer.

Eenmaal zelf leraar Nederlands, in de jaren zeventig, deelde ik in de vierde klassen de ruim dertig exemplaren uit van *Kort Geding*, een bloemlezing uit 1963 met elf verhalen van gerenommeerde moderne auteurs. Daarbij was ook ‘Dominee met strooien hoed’ van Jan Wolkers. Binnen drie kwartier had iedereen het verhaal gelezen, sommigen met rooie oortjes. Het smaakte naar meer, het lezen van andere verhalen of een roman. Zoiets stel ik me nu ook voor van de “Nieuwste Maatjes”.

Siem Bakker